

БОГДАН ОСАДЧУК: «МЕНЕ НАЗИВАЮТЬ “ОТАМАНОМ”, ЩО КЕРУЄТЬСЯ ВИНЯТКОВО ВЛАСНОЮ ДУМКОЮ ТА ВЛАСНИМ ПЕРОМ»

Розглядається життя та діяльність журналіста й дослідника Богдана Осадчука, його значущість для зміцнення польсько-українських відносин у 1950–2000-х рр., його співпраця з Є.Гедройцем, головним редактором емігрантського журналу «Культура», що видавався в Парижі в 1947–2000 рр. Автор статті поставив перед собою завдання створити реалістичну біографію Б.Осадчука. Було зібрано й вивчено маловідомі чи взагалі незнані факти, проаналізовано недоступні раніше архівні документи. Наголошено, що Б.Осадчук виріс і виховувався в мультикультурному середовищі. Він засуджував будь-який шовінізм, сповідував ліберальні цінності. Йому вдалося поєднати ідентичність українського емігранта з ідентичністю європейського демократа. Сімдесят років він прожив у Берліні (1941–2011 рр.), тут закінчив університет, тут став відомим як журналіст «Александр Кораб». Під цим псевдонімом його десятиліттями знали читачі німецьких газет і найстарішого швейцарського часопису «Neue Zürcher Zeitung». Для цього авторитетного видання він писав упродовж понад півстоліття матеріали про події у СРСР і країнах «соціалістичного табору». Крім того, активно співпрацював із радіо й телебаченням. Показано, як радянські та польські комуністичні спецслужби полювали на Б.Осадчука, стежили за ним, намагалися його завербувати. Він вів власну гру й не дав себе обдурити. Ідеться також про наукові здобутки Б.Осадчука – професора Вільного університету Берліна (Freie Universität Berlin) та Українського вільного університету (УВУ) в Мюнхені, автора фундаментальних публікацій. Уперше висвітлено обставини останніх років життя журналіста та дослідника.

Ключові слова: Осадчук, Гедройць, «Культура», Берлін, Німеччина, Україна, Польща.

Він був відомий як журналіст «Александр Кораб» («Alexander Korab»). Саме під цим псевдонімом його десятиліттями знали читачі німецьких часописів і найстарішої (рік заснування 1780 р.) швейцарської «Нової цюрихської газети» («Neue Zürcher Zeitung»). Для цього авторитетного видання він понад півстоліття готував матеріали про події у СРСР і країнах «соціалістичного табору». Писав і для інших періодичних видань у Німеччині.

Він став одним із найбільш активних публіцистів польського еміграційного часопису «Культура» («Kultura»). Журнал редагував Єжи Гедройць і вони разом послідовно обстоювали ідею польсько-українського примирення. Менше згадують про те, що він був науковцем, професором Вільного університету Берліна (Freie Universität Berlin) та Українського вільного університету (УВУ) в Мюнхені.

Він був надзвичайно комунікабельною людиною з неймовірним почуттям гумору. Це допомагало йому долати непрості життєві ситуації, зближувало його з людьми. У тому числі й з тими, які могли не погоджуватися з його поглядами та позицією. У колі його друзів були Збігнев Бжезинський, Віллі Брандт, Чжоу Еньлай, йому тиснув руку і йому сприяв Йосип Броз Тіто. Він був неформальним радником президентів Польщі й України Александра Квасневського та Леоніда Кучми.

У своїй журналістській, науковій і громадській діяльності він послідовно сповідував незалежну власну думку та позицію, за що його називали «отаманом». Радянські вожді та пропагандисти ненавиділи його за послідовний антикомунізм і неупереджений аналіз подій у Східній Європі та СРСР. М.Хрущов навіть вимагав від швейцарського посла в Москві прибрати Александра Кораба з газети «Neue Zürcher Zeitung», що, зрозуміло, не було зроблено. Могутній у ту пору Комітет державної безпеки підготував спеціальну брошуру, метою якої була дискредитація публіциста та вченого, підрив його репутації (це також не вдалося).

Він побачив не лише падіння стіни в Берліні (місті, де прожив сімдесят років), а й вітав колапс СРСР, проголошення незалежності Польщі та невдовзі України. В обидві країни приїздив неодноразово й активно друкувався в періодичних виданнях. Однак головне, що він побачив, – це радикальна зміна польсько-українських відносин, коли роки конфронтації, взаємної ворожнечі та демонізації змінилися примиренням і співпрацею. Мабуть, це й було головним результатом його довгого, цікавого, наповненого драматизмом, а часом і елементами авантюризму життя.

Ідеться про Богдана Осадчука (1920–2011 рр.). Я мав честь знати його багато років, співпрацював із ним, разом із ним виступав на різних наукових форумах і мандрував. У 1998 р. запросив до участі в міжнародному діалозі фахівців зі шкільних підручників, а у 2000 р. його стаття відкрила збірник, який упорядкували разом із доктором Магдаленою Телус¹. Познайомившись із ним, без сумніву зарахував його до тих, кого називають «центральноєвропейськими джентльменами». Ідеться про інтелектуалів, котрі емігрували на Захід, тікаючи від Гітлера або Сталіна в 1930–1940-х рр., від Хрущова в 1956 р., Брежнєва в 1968 р. Багато з них досягли успіху й визнання. Про їх польське, чеське, російське або будь-яке інше походження нині мало хто пам'ятає.

¹ Див.: Осадчук Б. На перехрестях часів // Українська історична дидактика: Міжнародний діалог (фахівці різних країн про сучасні українські підручники з історії) / Відп. ред. М.Телус, Ю.Шаповал. – К.: Генеза, 2000. – С.11–14.

На сьогодні немає повної наукової біографії Б.Осадчука, а лише окремі розвідки стосуються тих чи інших аспектів його діяльності². Проте сам він устиг доволі докладно розповісти про своє життя, і це було зафіксовано³. У 2006 р. в Києві відбулася міжнародна конференція, присвячена Є.Ґедройцю. На ній був присутній Б.Осадчук, а його виступи також були насичені спогадами⁴. Ще за його життя побачила світ вибрана публіцистика⁵, листування з Є.Ґедройцем⁶.

Дуже багато зусиль для збереження пам'яті про Б.Осадчука, опрацювання його творчої спадщини зробили та роблять Богуміла Бердиховська, Оля Гнатюк. Зокрема в 2007 р. за їх редакцією вийшов друком збірник статей «Польща. Україна. Осадчук»⁷. Появу його стимулювало відзначення в 2005 р. 85-річчя Б.Осадчука. Він містив наукові розвідки, присвячені минулому та сучасності Польщі й України переважно у ХХ ст., а також журналістські, літературні тексти. Це видання цінне також і тим, що в ньому вміщено бібліографію польськомовних публікацій Б.Осадчука за 1952–2005 рр., підготовлену Анною Лазар⁸.

У 2012 р. (за рік по смерті Б.Осадчука) було зроблено, напевно, наймасштабнішу спробу колективно намалювати його портрет. Ідеться про видання «Український полонфіл: Пам'яті Богдана Осадчука» за редакцією Івони Гофман⁹. Перша частина містила статті власне про Б.Осадчука, про різні періоди та аспекти його життя й діяльності. Другу частину склали статті на різноманітну проблематику, присвячені його пам'яті. Низка публікацій про Б.Осадчука з'явилася відразу після того, як він пішов із життя¹⁰. Його ім'я

² Див., напр.: *Hofman I.* Tematy polsko-ukraińskie Bohdana Osadczyka w paryskiej «Kulturze» // *Przegląd Politologiczny*. – 2011. – R.16, №3. – S.185–194; *Лодин П.З.* Подолання негативних міфів і стереотипів українсько-польських відносин у політичній діяльності Богдана Осадчука // *Гілея*. – Вип.103. – К., 2015. – С.347–351 та ін.

³ Див., напр.: *Чех М.* Розкриймо карти, панове! – розмова з проф. Вільного університету в Берліні Богданом Осадчуком // *Зустрічі*. – 1990. – №1/2. – С.24–32; «Włoch z Kolomej»: *Z Osadczykiem rozmawiali R.Januszewski i J.Strekowski* // *Rzeczpospolita: Dodatek «Plus Minus»*. – 2000. – №182 (5652). – S.2–3; *Wiek ukraińsko-polski: Rozmowy z Bohdanem Osadczykiem* / Red. B.Kerski, A.S.Kowalczyk, współpr. K.Zastawny. – Lublin, 2001; *Ein ukrainischer Kosmopolit mit Berliner Adresse: Gespräche mit Bohdan Osadczyk (Alexander Korab)*. – Osnabrück, 2004; *Кабачій Р.* Культовий діяспорянин: Професор Богдан Осадчук ділиться міркуваннями про німецько-російську дружбу, український націоналізм і згадує бурхливу молодість // *Український тиждень*. – 2008. – №50; *Polska i Ukraina: Rozmowy z Bohdanem Osadczykiem przeprowadzili Basil Kerski i Andrzej Stanisław Kowalczyk*. – Wrocław, 2008 (укр. пер. див.: Базиль Керський, Анджей Ст. Ковальчик. *Розмови з Богданом Осадчуком* / Пер. з пол. – К., 2009) та ін.

⁴ Див.: *Європа – минуле і майбутнє – візії та ревізії: матеріали міжнародної конференції пам'яті Єжи Ґедройця, Київ, 24–26 листопада 2006 р.* / Ред. О.Гнатюк, А.Мокроусов. – К., 2009. – С.27–28, 61–62, 162–163, 228.

⁵ Див.: *Osadczyk B.* *Ukraina, Polska, świat* / Wybrał i przedmową opatrzył A.St.Kowalczyk, wstęp: J.Giedroyc, Cz.Miłosz. – Sejny, 2000; *Idem.* *Niepodległa Ukraina: wybór szkiców, artykułów i rozmów (1991–2006)*. – Sejny, 2006; *Осадчук Б.* *Україна, Польща, світ: Вибрані репортажі та статті*. – К., 2001.

⁶ *Jerzy Giedroyc – Bohdan Osadczyk, Listy 1950–1970* // J.Giedroyc, *Emigracja ukraińska: Listy 1950–1982*. – Warszawa, 2004.

⁷ Див.: *Polska. Ukraina. Osadczyk* / Pod red. V.Berdychowskiej, O.Hnatiuk. – Lublin, 2012.

⁸ Див.: *Ibid.* – S.9–28.

⁹ Див.: *Ukraiński polonofil: Pamięci Bohdana Osadczyka* / Red. I.Hofman. – Lublin, 2012.

¹⁰ Див., напр.: *Грицак Я.* Джентльмен з Коломиї: Пам'яті Богдана Осадчука [Електронний ресурс]: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2011/10/20/59875/>; *Зварич О.* Україноцентричний

неодмінно згадується у студіях, присвячених діяльності паризької «Культури» чи налагодженню польсько-українських взаємин¹¹. Проте у цілому слід підкреслити очевидний брак досліджень про діяча, про котрого ще за його життя шеф-редактор німецько-польського журналу «Діалог» (Берлін) Базиль Керський написав:

«Осадчук є надзвичайним космополітом: він розмовляє трьома мовами – українською, польською та німецькою, він пише на цих мовах і є активним учасником трьох культурних областей, які навіть сьогодні в інтегрованій Європі рідкісне явище. У ХХ ст. було небезпечно бути космополітом. Навіть у наших демократичних суспільствах, в яких поняття “мультикультуралізм” настільки модне, важко бути людиною без одномірної національної ідентичності, яка не вписується у прості категорії визначення сучасних націй.

Важко бути незалежною й рухомою людиною у трьох культурах. Космополіт часто розглядається як незнайомиць, тому що це дає нову перспективу, котра може поставити під сумнів домінуючий у певній культурній сфері погляд»¹².

Саме такою особистістю й був Богдан Осадчук.

Шлях до Берліна

Народився він 1 серпня 1920 р. на Галичині, у місті Коломиї, нині Івано-Франківської області. Тоді столиця Покуття перебувала в межах Польщі (II Речіпосполитої). Батько Іван (його ім'я писали по-польськи – Ян) Осадчук походив з українських селян. Мати, яку звали Францишка Бобінська, була мішаного українсько-словацького походження. У родині завжди спілкувались українською.

У десятирічному віці Богдан опинився у Центральній Польщі. Його батько був учителем, тобто державним службовцем, вимушеним підкорятися директивам уряду. Переслідуючи мету колонізації Галичини й Волині, польська

космополіт [Електронний ресурс]: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1967/188/69984/>; Возняк Т. Відомий історик Богдан Осадчук помер у Польщі [Електронний ресурс]: https://gazeta.ua/articles/life/_vidomiy-istorik-bogdan-osadchuk-pomer-u-polschi/405613; Помер відомий український історик і публіцист Богдан Осадчук [Електронний ресурс]: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1263422-pomer_vdomiy_ukrainskiy_storik_publtsist_bogdan_osadchuk_1050425.htm; Чех М. Відійшов останній отаман: Пам'яті професора Богдана Осадчука // Наше слово. – 2011. – 28 жовтня; Помер український Гедройць // Monitor Wołyński. – 2011. – 27.X [Електронний ресурс]: <http://monitor-press.com/ua/network-of-peoples/40-2009-07-16-14-28-35/2009-07-16-14-11-05/1058-2011-10-27-12-59-32.html> та ін.

¹¹ Див., напр.: Бакула Б. Польща і Україна в діяльності «Kultury» // Сучасність. – 1997. – №1. – С.97–103; Простір свободи: Україна на шпальтах паризької «Культури» / Вид. підгот. Б.Бердиховська; пер. із пол. – К., 2005; Гнатюк О. Польсько-український діалог: часопис «Культура» та його спадщина. – Л.; К., 2007; Giedroyc a Ukraina: Ukrainiska perspektywa Jerzego Giedroycia i środowiska paryskiej «Kultury» / Pod red. M.Semczyszyn, M.Zajączkowskiego. – Warszawa; Lublin; Szczecin, 2014; Поліковська Ю. Україна на шпальтах паризької «Культури» в 1950-х рр. // Мандрівець. – 2014. – №2. – С.43–47.

¹² Kerski B. Z Kołomyi w świat [Електронний ресурс]: <http://www.new.org.pl/4561-z-kolomyi-w-swiat>

влада переводила українських учителів углиб Польщі, а на місця, що звільнялися, скеровував тих, хто не володів українською. Через українське походження й ліві погляди (входив до Компартії Західної України, КПЗУ) батька перевели у с. Бошчинек (Boszczynek) у повіті Піньчув (Pińczów). Згодом школу перенесли до с. Пшибенице (Przybenice). Тут Б.Осадчук виростав, як він сам потім згадував, «в оточенні польських селян»¹³. Звідси абсолютне володіння польською мовою.

Знання й розуміння польської культури чималою мірою прийшло через те, що у с. Бошчинек була поміщиця, яка симпатизувала українському хлопчикові, котрий не хотів спочатку йти до школи. Вона приохотила його читати книжки, навчала французької мови, хорошим манерам і... вчила бути поляком. «Виховувався, – констатував пізніше Б.Осадчук, – у двох світах: на пасовиську з синами тамтешніх селян і в маєтку в дивакуватій пані Шласкої»¹⁴. Ще одним важливим фактором було те, що Б.Осадчук виріс у мультикультурному середовищі, яким були місця його дитинства. У Коломиї поряд з українцями мешкали поляки, євреї, німці, були окремі вірменські та грецькі родини. Це на все життя дало йому своєрідне «щеплення» від націоналізму й шовінізму, він ненавидів і не приймав їх до кінця своїх днів.

Б.Осадчука віддали в державну гімназію містечка Піньчув і він з іншими учнями опинився у своєрідному «гуртожитку». Це був його перший досвід життя без батьків, що залишилися у селі. Незадовго до закінчення навчання, у 1938 р., його виключили під сміховинним приводом. Справжньою причиною став захист зацькованого гімназистами-юдофобами учня-єврея, його друга на прізвище Шапіро. Б.Осадчука викликав та образив законовчитель ксьондз Піскож. Він назвав хлопця «українською свинею», за що отримав відповідь: «А ти – фашистська свиня!»¹⁵. У той час Б.Осадчукові довелося виживати, а значить треба було працювати. І він став постачальником раків для одного з краківських ресторанів.

Почалася Друга світова війна, німці напали на Польщу. СРСР після змови А.Гітлера та Й.Сталіна ввів свої війська у Західну Україну, оголосивши це «возз'єднанням українських земель». Батько Б.Осадчука отримав роботу перекладача при цукрозаводі в місті Казімежа-Велька (Kazimierza Wielka), а потім родина переїхала в Бусько-Здруй (Busko-Zdrój).

Із січня 1940 р. у Кракові почала виходити газета «Краківські вісті». У ній Б.Осадчук вичитав, що колишній доцент Ягеллонського університету В.Кубійович¹⁶, який згодом став головою Українського центрального

¹³ Цит. за: Polska i Ukraina: Rozmowy z Bohdanem Osadcukiem przeprowadzili Basil Kerski i Andrzej Stanisław Kowalczyk. – S.11.

¹⁴ Ibid. – S.12.

¹⁵ Ibid. – S.17.

¹⁶ Володимир Кубійович (1900–1985 рр.) – історик, географ, видавець, громадсько-політичний діяч, організатор видання й головний редактор «Енциклопедії українознавства» (цю капітальну працю з україністики було створено під егідою Наукового товариства імені Шевченка в Європі з центром у французькому місті Сарсель), автор «Географії українських і суміжних земель». Від 1940 р. – голова Українського центрального комітету.

комітету¹⁷, організував безкоштовні матуральні курси (після їх закінчення видавалося свідоцтво про середню освіту). Навесні 1940 р. Б.Осадчук поїхав до Кракова, закінчив згадані курси й повернувся в Бусько-Здруй.

Із цим моментом пов'язаний епізод біографії Б.Осадчука, який визначив його антикомуністичні переконання. Як уже мовилося, його батько був членом КПЗУ. Тому Богдан доволі рано почав читати ліву польську пресу, а також газету Компартії Німеччини (в еміграції) під назвою «Червоний прапор» («Die Rote Fahne») ¹⁸. Він добре вивчив німецьку, оскільки в гімназії, за його словами, була дуже хороша германістка ¹⁹. Погляди батька не вплинули на сина, хоча вони зійшлися в оцінках антиукраїнської політики передвоєнної Польщі. Обидва були солідарними й у тому, що від нацистів не слід очікувати нічого доброго. Багато українців тоді пішли на службу в організації або установи, відкриті німцями. Було чимало емігрантів із Галичини, яких німці також брали. Осадчук-старший, як уже згадувалося, працював перекладачем на цукрозаводі. Але причина його співпраці була дуже простою: після домовленостей Німеччини і СРСР він боявся екстрадиції, того, що німці видадуть його «совітам». Для нього це означало б кінець, оскільки Компартія Західної України була партією репресованих, її керівництво та членів ще в 1938 р. сталінський режим оголосив «зрадниками», «фашистськими запроданцями» ²⁰. Осадчук-молодший слухав львівське радіо (тобто вже радянську пропаганду), читав газети лівої орієнтації, які розписували переваги «соціалістичного раю». Урешті-решт вирішив, що може й варто повернутися в рідні місця. У цей час у Бусько-Здруй прибула радянська репатріаційна місія, до якої Б.Осадчук, не знаючи російської мови, пішов. Ось що він згадував про це:

«За столом сидів квадратний радянський генерал із НКВД, а навколо нього гітлерівці з СД. Енкаведист запитав: “Ваша фамилия?”. Я впевнено відповідаю, що я “самотній, без сім’ї”. А він: “Что, вы не понимаете по-русски? Вы откуда?”. “А що значить откуда, – дивуюся я. – Хіба це не українська місія?”. Він почав на мене кричати, що я буржуазний націоналіст і потрібно мене заарештувати. Німці розсміялися, а я знайшов у собі сили вийти звідти. Місія виїхала, а моя любов до совітів у цей момент закінчилася остаточно» ²¹.

¹⁷ Український центральний комітет (УЦК) – єдина в 1940–1945 рр. суспільно-громадська організація для українців у створеній нацистами на території Польщі Генеральній губернії. Ця територія розглядалася не як окупована, а як складова частина Райху. УЦК був визнаний німецькою владою й нею контрольований. На чолі його стояв В.Кубійович. Діяльність і структура визначалися окупаційною політикою та специфічним характером нацистського режиму (докл. див.: *Кубійович В.* Українці в Генеральній Губернії: 1939–1941. – Чикаго, 1975; *Його ж.* Мені 85. – Париж; Мюнхен, 1985).

¹⁸ «Червоний прапор» («Die Rote Fahne») – заснована К.Лібкнехтом і Р.Люксембург газета, що виходила в 1918–1939 рр. Із грудня 1918 р. орган Компартії Німеччини.

¹⁹ Див.: *Polska i Ukraina: Rozmowy z Bohdanem Osadcukiem przeprowadzili Basil Kerski i Andrzej Stanislaw Kowalczyk.* – S.26.

²⁰ Докл. див.: *Панчук М.І.* «Білі плями» героїчного літопису: Із історії Комуністичної партії Західної України. – К., 1989; *Сливка Ю.Ю.* Сторінки історії КПЗУ. – Л., 1989.

²¹ Цит. за: *Polska i Ukraina: Rozmowy z Bohdanem Osadcukiem przeprowadzili Basil Kerski i Andrzej Stanislaw Kowalczyk.* – S.27.

Далі у житті Б.Осадчука нічого особливого не відбувалося, поки він не прочитав у газеті «Краківські вісті» оголошення про те, що Український громадський комітет у м. Хелм (Chełm) потребує співробітників. Так Б.Осадчук опинився у Хелмі, ставши кореспондентом згаданого часопису, регулярно друкувався. Саме тоді, як висловилося О.Гнатюк, почався для нього його «флірт із націоналізмом»²². Але він не став ані бандерівцем, ані мельниківцем, тобто не був членом жодної з ворогуючих фракцій Організації українських націоналістів (ОУН).

Коли виник Український допомоговий комітет²³, він приятелював і співпрацював зі Степаном Скрипником – майбутнім патріархом Київським і всієї України (УАПЦ)²⁴, надаючи допомогу не тільки українським селянам, біженцям. Намагалися вони щось зробити і для полонених червоноармійців, загнаних після початку в 1941 р. німецько-радянської війни за колючий дріт і приречених на смерть через голод та хвороби.

Б.Осадчук бачив, як німці почали «фаворитизувати» українців, особливо з Галичини, а ще більше – з Австрії. Поляки, своєю чергою, побачили у цьому загрозу й образу для себе: мовляв, наші громадяни, а отримують привілеї від німців. Коли у Хелмі з'явилась українська школа, її вчителів вбили польські радикали-підпільники. Ось що з часом говорив про це сам Б.Осадчук:

«З одного боку – розбрат і розкол серед українських націоналістів, який призвів до чималих кривавих взаємних поразок. З іншого боку, польсько-українська трагедія, що почалася на Холмщині, абсолютно переконала мене, що потрібно з цим явищем боротися, оскільки інакше нам загрожує перспектива взаємних нескінченних вбивств і виграють на цьому сусіди»²⁵.

Це дуже важливий висновок, який потім у житті Б.Осадчука визначить його місце в налагодженні польсько-українських відносин. І ще один суттєвий момент для майбутнього трапився в ту пору: від згаданого С.Скрипника Б.Осадчук дізнався про Є.Гедройця, редактора популярних видань «Бунт

²² Див.: Пані Оля Гнатюк про Богдана Осадчука [Електронний ресурс]: <http://andrijlyubka.livejournal.com/228889.html>

²³ У дистрикті Галичина німецька влада дала дозвіл на існування комітетів допомоги («допомогових комітетів») – єдиної форми організації для всіх національних груп (українців, поляків, євреїв). Скориставшись цим дозволом, українці Генеральної губернії всюди переорганізували вже існуючі (але не легалізовані німецькою владою) комітети в округах чи повітах на українські комітети допомоги. Координацією їх діяльності займався УЦК. Навесні 1941 р. він об'єднував 26 українських допомогових комітетів (див.: *Лапан Т.* Діяльність українських громадських організацій на захист становища депортованих українських робітників у III Райху [Електронний ресурс]: <http://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/3-1.pdf>).

²⁴ Степан Скрипник (патріарх Мстислав; 1898–1993 рр.) – церковний діяч, першоєрарх УАПЦ у діаспорі. У 1920–1921 рр. особистий ад'ютант С.Пеглюри, із 1930 р. – посол (депутат) польського сейму. У 1941 р. очолював Український допомоговий комітет у Хелмі (докл. див.: *Смирнов А.* Мстислав (Скрипник): громадсько-політичний і церковний діяч: 1930–1944. – К., 2008).

²⁵ Цит. за: *Polska i Ukraina: Rozmowy z Bohdanem Osadczukiem przeprowadzili Basil Kerski i Andrzej Stanislaw Kowalczyk.* – S.29–30.

молодих» («Bunt Młodych») і «Політика» («Polityka»)²⁶. Вони зустрінуться через десять років.

Коли у червні 1941 р. почалася німецько-радянська війна, у Хелмі в Українському допомоговому комітеті майже не залишилося молодих людей. Один із ветеранів петлюрівської еміграції порадив Б.Осадчукові спробувати втекти від війни до столиці III Райху (згідно з приказкою, що найтемніше місце – під ліхтарем).

Переїзд у Німеччину

У той час українців із Галичини (і тільки!) брали до німецьких університетів. Б.Осадчук написав до кількох. Це було у вересні 1941 р. Із Берлінського університету прийшла відповідь, що він є у списку студентів факультету науки про зарубіжжя (Auslandswissenschaft), однак йому належить скласти іспит із німецької мови. У грудні того самого року Б.Осадчук виїхав до Берліна.

Під час навчання він спочатку отримував стипендію від Комісії допомоги українським студентам, а потім довелося заробляти самому. Службовець, який давав дозвіл в управлінні праці, подивившись у паспорт Б.Осадчука, запитав: «А що це за місто Коломея?». Так австрійці записали в документі місто на Галичині, пояснив Б.Осадчук (німецькою мовою це – «die Stadt in Galizien»). Чиновники почали глузувати над «безграмотним» студентом: адже Галісія (яку вони переплутали з Галичиною) знаходиться в Іспанії, а м. Коломея – в Італії. Після цього поставили печатку – «італієць». У 1945 р., коли вже Червона армія влаштовуватиме в Берліні перевірки, таке «перетворення» з українця на «італійця» врятує Б.Осадчука. Він, не маючи надійних документів, певний час видаватиме себе саме за італійця²⁷.

Навчався Б.Осадчук у професора Альбрехта Гаусгофера (Albrecht Haushofer) – сина родоначальника геополітики Карла Гаусгофера²⁸. Гаусгофер-молодший був серед учасників найсерйознішого замаху на А.Гітлера влітку 1944 р. Якби тоді все вдалося, він повинен був стати міністром закордонних справ в уряді антигітлерівської опозиції. Але замах провалився, А.Гаусгофера заарештували. У 1945 р. його застрелили під час прогулянки в тюремному дворі. Тому дипломну роботу, присвячену історії та розвитку преси в українському Закарпатті, Б.Осадчук дописував уже

²⁶ Б.Осадчук згадував: «Ще жовтодзьобим підлітком я читав позичений у продавця газет в Пінчові, горбатого філософа-еврея, “Бунт молодих”, а потім і “Політику»» (див.: *Осадчук Б. Визнання і зізнання українського полонофіла // Простір свободи: Україна на шпальтах паризької «Культури» / Вид. підгот. Б.Бердиховська; пер. з пол. – С.219).*

²⁷ Див.: *Polska i Ukraina: Rozmowy z Bohdanem Osadczukiem przeprowadzili Basil Kerski i Andrzej Stanisław Kowalczyk. – S.29–30.* Див. також: *Пані Оля Гнатюк про Богдана Осадчука [Електронний ресурс]: <http://andrijlyubka.livejournal.com/228889.html>*

²⁸ Карл Гаусгофер (1869–1946 рр.) – географ, соціолог, засновник німецької школи геополітики. Коли після «пивного путчу» 1923 р. А.Гітлер та Р.Гесс перебували у в'язниці, К.Гаусгофер читав їм лекції з геополітики. Уважається, що саме від К.Гаусгофера А.Гітлер перейняв ідеї про «життєвий простір» («Lebensraum») (докл. див.: *Holger H. Herwig: The Demon of Geopolitics: How Karl Haushofer «Educated» Hitler and Hess. – Lanham, 2016).*

під керівництвом відомого балканіста професора Фріца Вальявеца (Fritz Valjawetz)²⁹.

У Берліні в передвоєнний, воєнний і повоєнний час вирувало українське життя. Наприклад, із 1926 р. існував Український науковий інститут, створений за сприяння екс-гетьмана Павла Скоропадського³⁰. Під час Другої світової війни, як згадував Б.Осадчук,

«у нас була відрубне українське життя. Важко сказати, скільки нас було. Еліта, що складалась із вищих керівників, лікарів, учених і студентів, люди старої української преси, – ця еліта була розпорошена по різних інститутах... Студентів було близько трьохсот, але походили вони з Галичини, Волині, Буковини, Закарпатської України, тобто з давніх незалежних держав, а не з райхскомісаріату Україна... Але після 1942 р. взагалі вже не брали українців вчитися»³¹.

Українські студенти, якими керував професор А.Гаусгофер, створили організацію під назвою «Мазепинець». Крім Б.Осадчука, до неї ввійшли його найближчий друг і товариш Іван Лисяк-Рудницький (згодом відомий історик, політолог, один із засновників Канадського інституту українських студій), Омелян Пріцак (пізніше знаний орієнтолог, фахівець із багатьох рідкісних мов і перший директор Українського наукового інституту Гарвардського університету) та деякі інші особи.

Члени згаданої студентської організації не були націоналістами, радше лібералами. Вони, наприклад, вели агітацію серед студентів проти вступу українців у дивізію ваффен-СС «Галичина». А.Гаусгофер про це не знав, але після його ув'язнення його учні опинилися в полі зору гестапівців. Кілька разів Б.Осадчукові ледь вдалося уникнути арешту, а його найближчі друзі виїхали з Берліна.

Б.Осадчук залишався в німецькій столиці. Тут в останні місяці війни створив фіктивний «Інститут Чорного моря», котрий приносив реальну користь, адже на його адресу засновник отримував підпільну пресу з Варшави, а також польські видання з Лондона, де перебував польський еміграційний уряд. Надсилали йому також газету «Neue Zürcher Zeitung» зі Швейцарії, в якій він друкуватиметься згодом. Таким чином, Б.Осадчук був непогано поінформованим. Під час війни він активно писав кореспонденції для газет

²⁹ Фріц Вальявец (1909–1960 рр.) – історик, фахівець із Південно-Східної Європи ХХ ст. У 1941 р. був політичним радником і перекладачем у зондеркоманді 10b айнзатцгрупи D у Північній Буковині та Бессарабії. Після повернення в Берлін у лютому 1943 р. працював професором Берлінського університету на факультеті, на якому навчався Б.Осадчук.

³⁰ Завданням Українського інституту було поширення серед німецької аудиторії відомостей про Україну й український народ, дослідження взаємин України із західними країнами, особливо Німеччиною, у минулому та сучасному, допомога українським студентам і науковцям у студіях і досліджах. Інститут припинив існування в 1945 р. (докл. див.: *Каліберда Г.Ю.* Науково-дослідницька та освітня діяльність Українського наукового інституту у Берліні (1926–1945) [Електронний ресурс]: http://www.rusnauka.com/5_NITSB_2009/Istoria/41208.doc.htm).

³¹ Цит. за: Polska i Ukraina: Rozmowy z Bohdanem Osadczukiem przeprowadzili Basil Kerski i Andrzej Stanisław Kowalczyk. – S.68–69.

«Волинь»³² і «Краківські вісті» (один із його тодішніх псевдонімів – «Юрій Чорноморський»).

Берлін бомбардували. Постраждав і факультет Б.Осадчука. І в тому безладі йому дісталися печатка та бланки, які він міг використовувати у своїх інтересах. Він згадував:

«Був хаос, а я відчував себе спокійно. Не було стеження, політичного контролю й викладачі вирішили, що можна собі дозволяти все та робити, що хочеш. Історики почали говорити речі дуже критичні... Навесні 1945 р. вже не можна було вільно користуватися транспортом, було запроваджено спеціальні картки й перепустки. Метро ходило рідко, ще рідше – трамвай. Я сам виписав собі посвідчення на виконання дуже важливих для III Райху місій із приміткою, що мені потрібно надавати всіляку допомогу. І прикладав печатку. Це спрацьовувало»³³.

Червона армія наступала і професор Ф.Вальявец порадив Б.Осадчукові виїхати з Берліна. Один знайомий мав родичів у Потсдамі, тож він подався туди разом зі своєю майбутньою дружиною Іреною (Яніною) Кушкевич, медиком за фахом, з якою познайомився в 1943 р. Там вони пережили прихід червоноармійців і після підписання капітуляції Німеччини вирішили повернутися в Берлін. Тут на Б.Осадчука очікував «сюрприз». На берлінську адресу, де він раніше мешкав (а це була квартира єврейської сім'ї Готтшалк (Gottschalk)), за його відсутності приходили радянські офіцери, які розшукували його. Очевидно, це були співробітники «Смерш»³⁴. Б.Осадчук зрозумів, що перебуває у серйозній небезпеці та що тепер видавати себе за італійця не вдасться.

Потрібно було визначатись, як жити далі. Хтось міг би в такій ситуації впасти у відчай, але не Б.Осадчук, котрий звик часто дивитися на труднощі з відстані іронії. Він твердо вирішив не повертатися до Польщі (де сталіністи зміцнювали свої позиції), але при цьому не хотів втрачати зв'язок із нею та

³² Видавалася в Рівному за часів німецької окупації (з вересня 1941 по січень 1944 рр.) (докл. див.: *Шаповал Ю.Г.* Історизм часопису «Волинь» (1941–1944; 1991–2009 рр.). – Л., 2010).

³³ Цит. за: *Polska i Ukraina: Rozmowy z Bohdanem Osadcukiem przeprowadzili Basil Kerski i Andrzej Stanisław Kowalczyk.* – S.75–76.

³⁴ «Смерш» (від рос. «Смерть шпионам») – загальна назва контррозвідувальних організацій різної відомчої належності у СРСР часів Другої світової війни та в перший повоєнний рік. Головне управління контррозвідки наркомату оборони «Смерш» (начальник В.Абакумов) підпорядковувалося безпосередньо Й.Сталіну. У НКВС СРСР у віданні наркома внутрішніх справ Л.Берії було створено відділ контррозвідки «Смерш» (начальник С.Юхимович). Із кінця 1943 р. активізувалися дії «Смерш» щодо цивільних осіб за межами СРСР, здебільшого радянських громадян та емігрантів (у тому числі відомих українських діячів). Наприкінці війни та в перший повоєнний рік «Смерш» активно займався перевіркою колишніх радянських військовополонених і репатріантів в організованих із цією метою спеціальних фільтраційних таборів. Крім військовополонених на територіях країн Центрально-Східної Європи «Смерш» сприяв інтернуванню й ув'язненню в таборах понад 260 тис. осіб. У травні 1946 р. органи військової контррозвідки знову повернули у систему державної безпеки (докл. див.: *Млечин Л.* КГБ: Председатели органов госбезопасности: Рассекреченные судьбы. – Москва, 2001; *Кодачигов В.* «Смерть шпионам!» // Независимая газета. – 2003. – 25 апреля; Лубянка: Органы ВЧК–ОГПУ–НКВД–НКГБ–МГБ–МВД–КГБ: 1917–1991: Справочник / Под ред. акад. А.Н.Яковлева. – Москва, 2003 та ін.).

поляками, наполегливо шукав контактів, які могли б допомогти йому. Вихід із ситуації знайшовся. Навесні 1945 р. до Берліна з Варшави приїхав його знайомий військовик, котрому він допомагав у період війни. Від нього дізнався, що головний редактор варшавської газети «Щоденний кур'єр» («Kurier Codzienny»), органу Демократичної партії (Stronnictwo Demokratyczne), яка легально діяла в комуністичній Польщі, шукає берлінського кореспондента. За тиждень завдяки протекції свого знайомого Б.Осадчук отримав відповідне посвідчення. Писав під псевдонімом «Єжи Понт» («Jerzy Pont»). Часто бував у Польській військовій місії у британському секторі поділеного між союзниками Берліна³⁵. Передавав свої матеріали по телеграфному апарату, який тоді був тільки там. У місії познайомився з її очільником – колишнім ольштинським воєводою й комуністом генералом Якубом Правіним (Jakub Prawin). Із липня 1946 р. він улаштував Б.Осадчука на посаду прес-референта з аналізу німецьких газет.

Б.Осадчук мав антикомуністичні переконання, але не мав грошей і надійних документів. Тепер він отримав роботу з пристойною платнею. Понад те, він дістав берлінське посвідчення особи на тій підставі, що мешкав у Берліні. Проте найважливішою, на думку самого Б.Осадчука, була журналістська легітимація³⁶. Польська військова місія на кілька років стане для нього притулком.

Для того, щоб улаштуватись у місію, він «змінив», себто фальсифікував, власний життєпис. В Архіві Інституту національної пам'яті у Варшаві збереглися свідчення цього. Б.Бердиховська, яка опрацювала ці документи, висловила делікатно: Б.Осадчук «мусив по-новому сконструювати свою біографію»³⁷. Інакше (з огляду хоча б на його працю в Українському допомоговому комітеті у Хелмі та публікації у «Краківських вістях» і «Волині») його навряд чи прийняли б на роботу. 6 вересня 1946 р. Б.Осадчук власноруч написав автобіографію, в якій, зокрема, зазначав, що з Коломиї у жовтні 1941 р. виїхав до Варшави на навчання, але був схоплений німцями й вивезений у Німеччину на примусові роботи, де потім лікувався через застарілу хворобу серця, а вже пізніше став кореспондентом газети «Kurier Codzienny»³⁸.

Цікаво, що цей життєпис – результат фантазії Б.Осадчука, де правдивими були лише місце народження та імена батьків – на довгі роки став офіційною біографією, адже вся його професійна кар'єра була сконструйована так, щоб це виглядало типово для долі поляків під час війни.

³⁵ Польська військова місія в Німеччині (Polska Misja Wojskowa w Niemczech) існувала впродовж 1945–1990 рр. Представляла комунізовану Польщу. Координувала переслідування гітлерівських злочинців, стягнення майна й відшкодувань на користь Польщі, займалася репатріацією польських громадян. Після створення польських посольств у НДР (1949 р.) та ФРН (1974 р.) місія представляла ПНР лише в Берліні (докл. див.: *Radomski J.A. Misje wojskowe na Zachodzie z ramienia komunistycznych władz z Polski i ich zadania 1945–1948* [Електронний ресурс]: <http://dlibra.bg.ajd.czesz.pl:8080/Content/1749/22.pdf>).

³⁶ Див.: *Polska i Ukraina: Rozmowy z Bohdanem Osadczukiem przeprowadzili Basil Kerski i Andrzej Stanisław Kowalczyk.* – S.92.

³⁷ *Berdychowska B. Bohdan Osadczuk w świetle materiałów archiwalnych IPN // Ukraina polonofil: Pamięci Bohdana Osadczuka.* – S.17.

³⁸ Див.: *Ibid.* – S.18.

Та й перевірити миттєво щось не було можливо, адже Коломия знаходилася далеко від Західного Берліна.

У Польщі набрав силу сталінізм. Почалися пошуки «ворогів». Торкнулося це й Польської військової місії в Берліні, насиченої співробітниками спецслужб ПНР. Б.Осадчук законфліктував зі впливовим співробітником Губертом Меллером (Hubert Meller) і поступово потрапив під підозру. Крім того, він (з його щирою любов'ю до свободи слова) використав в одній із публікацій інформацію зі службового документа. Йому загрожував суд, тож Б.Осадчук просто втік із місії. Це сталося у січні 1950 р. Від того часу він – емігрант³⁹. Повоєнний Західний Берлін, за словами Б.Керського, був для Богдана Осадчука

«ідеальним місцем для життя. Він міг там поєднати ідентичність українського емігранта з ідентичністю європейського демократа. До 1989 р. жив на космополітичному й демократичному острові, оточеному червоним морем радянської імперії, у місці, де вирішувалися долі Європи. Тут осіли німецькі політичні емігранти, наприклад бургомістри Ернст Ройтер (Ernst Reuter) і Віллі Брандт (Willy Brandt), політолог Річард Левенталь (Richard Löwenthal), публіцист Себастьян Гаффнер (Sebastian Haffner). Завдяки їм місто набуло нового, демократичного характеру. Західні союзники й емігранти з Центральної та Східної Європи сформували космополітичний клімат повоєнного Берліна»⁴⁰.

Справді, історію Західного Берліна цілком можна трактувати як оповідь про людей, що обрали це місто, аби боронити демократію. Серед них опинився й Б.Осадчук.

Від Богдана Осадчука до Александра Кораба

Ситуація після втечі з Польської військової місії когось могла б загнати у глухий кут. Але не Б.Осадчука, якого завжди рятували комунікабельність і широкі зв'язки. Він звернувся до двох офіцерів ЦРУ – Зільберштайна (Silberstein) та Мокрого (Мокру). Вони й допомогли йому влаштуватися в німецькомовну «Нову газету» («Die Neue Zeitung»), що видавалася на американські гроші та виходила до лютого 1955 р. Він писав про СРСР, Польщу, про українську еміграцію, про політиків, які приїздили до Берліна зі Східної

³⁹ Коли Червона армія вступила на територію Польщі батьки Б.Осадчука виїхали до нього в Берлін. Відомо, що в 1948 р. матір мешкала в нього. У Берліні вона й пішла з життя. Батько згодом опинився у Східному Берліні, де був перекладачем у радянських органах держбезпеки. Невдовзі з'ясувалося, що під час німецької окупації він нібито працював у старостві, хоча у жодних злочинах участі не брав. Крім того, його запідозрили у шпигунстві на користь американців. У 1947 р. був заарештований і вивезений до Польщі. Відомості про шпигунство не підтвердилися. Від 1948 р. співпрацював з органами безпеки ПНР. Одружився вдруге в 1949 р. Бачився із сином восени 1961 р. в Австрії, куди приїздив на запрошення кухні. У Б.Осадчука та його дружини Ірени був син Михайло, котрий помер у шестирічному віці.

⁴⁰ *Kerski B. Z Kolomyi w świat* [Електронний ресурс]: <http://www.new.org.pl/4561-z-kolomyi-w-swiat>

Європи. Писав спочатку під псевдонімом «Губерт Славек Ноєгауз» («Hubert Slawek Neuehaus»), а згодом «Александр Кораб» («Alexander Korab»). Цікаво, що комуністичні спецслужби довгий час трактували Осадчука й Кораба як двох різних осіб⁴¹.

Можна лише дивуватися колосальній енергії і працездатності Б.Осадчука, котрий писав для берлінської ліберальної щоденної газети «Der Tagesspiegel», для мюнхенської «Münchener Merkur», для щоденних «Stuttgarter Nachrichten» і «Kölner Stadtanzeiger». Для двох швейцарських часописів він працював як офіційний кореспондент – для «Baseler Nationalzeitung» (як берлінський дописувач) і для «Neue Zürcher Zeitung» (тут він із 1955 р., був постійним коментатором подій у країнах східноєвропейського комунізму). Поступово перетворився на постійного й авторитетного публіциста німецької та швейцарської преси.

Крім того, від 1956 р. Б.Осадчук був пов'язаний із німецьким телебаченням, виступав у популярній щотижневій політичній телепрограмі «Internationaler Frühschoppen» («Міжнародний сніданок»). Цікаво, що він називався представником України. Після кількох ефірів міністерство закордонних справ Німеччини отримало дипломатичну ноту радянського посольства про те, що якась невідома особа виступає від імені України, і ці виступи суперечать добросусідським відносинам. Дипломатична установа категорично зажадала прибрати невідому людину з телеефіру. Шеф програми Вернер Гофер (Werner Höfer) захвилювався й запропонував Б.Осадчукові зробити якусь заяву. І він зробив. Ось як зміст заяви переказував сам автор: «Я готовий перестати бути представником України за умови, що в Берлін приїде акредитований кореспондент із Києва, представник радіо або преси, і буде висловлюватися про радянську історію так само критично, як я. Це моя умова. Якщо вона не буде виконана – я не відмовлюся від своєї участі»⁴².

До 1970-х р. Б.Осадчук продовжував брати участь у телепрограмі «Internationaler Frühschoppen», допоки не отримав німецьке громадянство, себто втратив статус іноземця. Крім того, із 1956 р. він працював викладачем новітньої історії Східної Європи у Вільному університеті Берліна. Сюди його запросив історик Вальтер Гофер (Walter Hofer). Тут його колегою потім став уже згаданий політолог Р.Левенталь. Останній тісно співпрацював з соціал-демократом В.Брандтом, з яким Б.Осадчук невдовзі познайомився.

Після жовтневих подій 1956 р. в Польщі⁴³ Б.Осадчук швидко перетворився на головного знавця польських справ. «Був у той час, – згадував

⁴¹ Див.: *Berdychowska B.* Bohdan Osadczuk w świetle materiałów archiwalnych IPN. – S.20.

⁴² Polska i Ukraina: Rozmowy z Bohdanem Osadczukiem przeprowadzili Basil Kerski i Andrzej Stanisław Kowalczyk. – S.111.

⁴³ Провал плану керівництва СРСР не допустити до влади Владислава Гомулка (покараного в 1951 р. за «правонаціоналістичний ухил» тюремним ув'язненням, в якому він перебував до кінця 1954 р.). Усупереч рекомендаціям Кремля пленум ЦК Польської об'єднаної робітничої партії обрав нове політбюро, викинувши з нього всіх сталіністів. Першим секретарем ЦК ПОРП став В.Гомулка, прибічник «польського шляху до соціалізму» (докл. див.: *Голубничий В.* Розвиток подій в Польщі (квітень – жовтень 1956 р.) // *Вперед (Мюнхен)*. – 1956. – Ч.11 (72). – С.5–7; *Gluchowski L.W.* The Soviet-Polish confrontation of October 1956: The situation in the

він, – людиною надзвичайно плідною, іноді писав кілька статей щодня»⁴⁴. Головним джерелом інформації для нього слугувало радянське радіо (російську мову він вивчив), газети, зустрічі з людьми, котрі приїздили в Берлін і розповідали про комуністичну дійсність. «Були, – писав Б.Осадчук, – також інші контакти та знайомства, бо інакше не міг давати майже щоденні коментарі та оцінки подій у комуністичних країнах»⁴⁵. Своїм головним інформатором щодо польських реалій він завжди вважав літератора варшав'янина Віктора (Вітека) Ворошильського, з яким приятелював багато років⁴⁶. Також Б.Осадчука почало ангажувати Радіо в американському секторі (RIAS, Radio in American Sector).

Б.Осадчук і спецслужби

На 1950-ті рр. припав новий сплеск інтересу спецслужб до Б.Осадчука. Спочатку його прагнула завербувати радянська сторона, а потім розвідка Польської Народної Республіки. Обидві спроби виявилися невдалими⁴⁷. Чергове підвищення уваги польських спецслужб до Б.Осадчука спостерігалося в 1962 р. Тепер вони вже знали, що він українець (хоча це легко можна було встановити, спостерігаючи за життям української еміграції), мали інформацію про його дружину, мали його адресу, телефон, знали, що в нього є два магнітофони, короткохвильовий приймач, здогадувались, що він має інформаторів у ПНР. При цьому тривала перлюстрація польської кореспонденції до Б.Осадчука, аналізувалися його публікації в «*Neue Zürcher Zeitung*» (чимало з них у спецслужбі ПНР перекладали для службового використання, ці переклади збереглися), збиралися відомості про батька. Такий специфічний інтерес не зникав практично до кінця існування Польської Народної Республіки⁴⁸. Б.Бердиховська цілком справедливо вказує на те, що для тодішніх реалій «холодної війни» характерними були спроби пов'язати Б.Осадчука з американською розвідкою. Це мало пояснити його авторитетну позицію у журналістському середовищі, його досконалу орієнтацію в політичному житті ПНР і (до певної міри) провал спроб завербувати журналіста⁴⁹.

Polish Internal Security Corps. – Washington, 1997; *Бухарин Н.И., Яжборовская И.С.* Владислав Гомулка: на поворотах истории // Новая и новейшая история. – 2011. – №4. – С.146–168; *Eisler J.* Październik 1956: Radzieckie czołgi szły na Warszawę // Newsweek Historia. – 2014. – №5; *Мельник І.* Жовтень 1956-го – попередження для «комуни» [Електронний ресурс]: <https://zbruc.eu/node/57669> та ін.).

⁴⁴ Polska i Ukraina: Rozmowy z Bohdanem Osadcukiem przeprowadzili Basil Kerski i Andrzej Stanisław Kowalczyk. – S.112.

⁴⁵ *Осадчук Б.* Україна, Польща, світ: Вибрані репортажі та статті. – С.280.

⁴⁶ Віктор Ворошильський (1927–1996 рр.) – поет, прозаїк і перекладач. Колишній комуніст, він у 1970-х рр. став учасником демократичної опозиції, його твори було заборонено до публікації. У 1978–1981 рр. професор Товариства наукових курсів. У грудні 1981 р. після запровадження в ПНР воєнного стану інтернований. Згодом Б.Осадчук напише: «Допомога Вітека була дуже важливою для мене, бо відзначалася поміркованою оцінкою змін, які відбувалися. Для мене, переконаного ліберала і, зрозуміло, традиційного ліберального видання, такі судження, позбавлені озлоблення та ресентиментів, були базою для роздумів» (див.: *Осадчук Б.* Україна, Польща, світ: Вибрані репортажі та статті. – С.281).

⁴⁷ Див.: *Berdychowska B.* Bohdan Osadczyk w świetle materiałów archiwalnych IPN. – S.21.

⁴⁸ Див.: Ibid. – S.22.

⁴⁹ Див.: Ibid. – S.23.

У Варшаві, в Архіві Інституту національної пам'яті Польщі збереглося чимало цікавих документів на цю практично ще недосліджену тему. Одним із перших до Б.Осадчука у січні 1953 р. дістався агент під псевдонімом «Б-15». За його звітом, журналіст «має безпосередній контакт з американським розвідцентром у Берліні, від якого отримує інформації про втікачів, із котрими надалі проводить розмови про ситуацію в Польщі»⁵⁰. Зберігся розлогий «рамковий план» оперативних заходів у справі Б.Осадчука, датований 17 жовтня 1962 р. Так, передбачалося виявлення його контактів у Польщі та Західному Берліні, вивчення особливостей, матеріальних умов і ставлення до Б.Осадчука у журналістському середовищі, збирання інформації про щоденний розклад (його та дружини) тощо. Крім цього, план передбачав виїзд до Західного Берліна й «вихід» на Б.Осадчука агентів під псевдонімами «Бар», «Кшиштоф П», «Ришард»⁵¹. До нього «підводили» й інших, один з яких (псевдо «Павел») дуже виразно окреслив, чому спецслужби так енергійно цікавилися журналістом: «Осадчук підтримує близькі стосунки з різними німецькими, американськими політиками та володіє інформацією, що має більшу цінність для нас, ніж для нього»⁵².

Саме через згаданого «Павла» у Швейцарії в 1955 р. було здійснено спробу завербувати Б.Осадчука. Результат нібито був позитивним, але невдовзі, на зустрічах у Західному Берліні, стало зрозуміло, що «об'єкт» блефує та насправді нічого цінного повідомляти не збирається. Проте й надалі спецслужби ПНР не втрачали, як засвідчують документи, сподівань на його вербовку. Із 1964 р. Б.Осадчук у заведеній на нього справі проходив під криптонімом «Манн» («Mann»). У першій агентурній розробці, відразу після його втечі з Польської військової місії, він був «Окульським» («Okulski»). У 1969 р. співробітники Польської військової місії в розмовах з Б.Осадчуком намагалися аналізувати його наміри. Чим усе закінчилося, добре описав інспектор відділу 8-го департаменту МВС ПНР Роман Бартчак (Roman Bartczak): «Ці контакти не внесли нічого істотного до справи. Виникла також підозра, що “Манн” підтримує цей контакт також із метою зорієнтуватися щодо намірів наших співробітників. Із цього погляду нині не видно жодних реальних можливостей до кращого використання контакту з “Манном”»⁵³. Проте стеження за Б.Осадчуком тривало, а накопичені матеріали почали використовувати для його дискредитації (найбільш активними у цій справі були агенти «Телл» та «Атол»). У 1984 р. до журналіста «підвели» агента «Вікі». Відповідні спроби тривали до березня 1987 р., коли було визнано «відсутність можливості оперативного та інформаційного розширення цього знайомства»⁵⁴. Далі саме життя поставило крапку у взаєминах Б.Осадчука та спецслужб: у небуття пішла ПНР, розвалився СРСР.

⁵⁰ Archiwum IPN. – BU 003195/711/diazo. – Notatka operacyjna. 20.VII.1953.

⁵¹ Див.: Ibid. – BU 01224-512. – Ramowy plan operacyjnych przedsięwzięć w sprawie Osadczyk Bogdana. 17.X.1962.

⁵² Ibid. – Odpis 20.V.1955 r.

⁵³ Ibid. – BU 02521-59. – Notatka końcowa ze sprawy krypt. «Mann». 29.12.1973 r.

⁵⁴ Ibid. – Notatka końcowa ze sprawy krypt. «Mann». 10.03.1987 r.

Мюнхенські сторінки

Важливі епізоди біографії Б.Осадчука пов'язані з Мюнхеном. Тут він почав співпрацювати з радіо «Свобода» (до 1959 р. – «Вільна Європа»), вів щотижневу програму «Листи західного ліберала». Створена в умовах «холодної війни» ця радіостанція подавала своїй багатонаціональній аудиторії у СРСР і країнах «Східного блоку» факти радянської історії та поточні події, про які не згадували офіційні ЗМІ. Важливою була інформація про діяльність та організації, що виступали проти комуністичних режимів, про репресії проти них із боку властей. Радіо надавало трибуну опальним і нонконформістські налаштованим громадсько-політичним діячам, «перебіжчикам», «відмовникам», «неповерненням», дисидентам із СРСР та його сателітів. Зрозуміло, що таке «антикомуністичне знаряддя», як радіо «Свобода», не могло не залучити до роботи Б.Осадчука. Він охоче давав коментарі. У нього склалися добрі відносини з керівником української редакції Михайлом Демковичем-Добрянським, а потім і з його наступником Богданом Нагайлом.

Свою габілітаційну роботу, яка давала право на професорську посаду й була присвячена планам Ю.Пілсудського щодо превентивної війни проти Німеччини, Б.Осадчук писав у Вільному університеті Берліна. Тут у 1966 р. він здобув звання професора. Працював професором, а згодом проректором у мюнхенському Українському вільному університеті⁵⁵. Тут, в УВУ, у 1950-х рр. підготував і захистив докторську дисертацію (Ph.D.) на тему національної політики у СРСР від часів В.Леніна до М.Хрущова. Із-поміж примітних наукових публікацій Б.Осадчука слід назвати «Розвиток комуністичних партій у Східній і Центральній Європі» (1962 р.)⁵⁶ та «Білий орел, хрест і червоний прапор: Хроніка криз комуністичної системи панування в Польщі, 1956–1982» (1982 р.)⁵⁷.

У Мюнхені Б.Осадчук співпрацював і приятелював з Борисом Левицьким, якого мало знають у сучасній Україні. Він, колишній націоналіст, став соціал-демократом, а потім лібералом за переконаннями. Як і Б.Осадчук, багато та кваліфіковано писав про радянську політику, «соціалістичний табір», здобув авторитет не тільки у читачів, а й серед колеґ-радянологів⁵⁸.

⁵⁵ Український вільний університет (УВУ) засновано 17 січня 1921 р. у Відні, восени того ж року переведений до Праги, де заклад мав матеріальну підтримку від урядових структур Чехословаччини. Після вступу Червоної армії до Праги припинив існування. Відновлений у Мюнхені 1946 р.

⁵⁶ Див.: Korab A. Die Entwicklung der kommunistischen Parteien in Ost- und Mitteleuropa. – 1 Teil: Polen – Ungarn – Tschechoslowakei. – Hamburg, 1962.

⁵⁷ Див.: Osadczuk B. Weisser Adler, Kreuz und rote Fahne: Chronik der Krisen des kommunistischen Herrschaftssystems in Polen 1956–1982. – Zürich, 1982.

⁵⁸ Борис Левицький (1915–1984 рр.) – журналіст, політолог, політик. У 1939 р. закінчив Львівський університет. Колишній прихильник Степана Бандери, він відійшов від націоналістів у 1942 р., із кінця війни жив у Мюнхені. У 1946 р. один із засновників Української революційно-демократичної партії. У 1949–1956 рр. у Мюнхені разом з Іваном Майстренком і Всеволодом Голубничим був співредактором органу лівого крила партії – газети «Вперед». Після 1956 р. відійшов від організованої еміґрації. Піддавав критиці лідерів української

У 1992 р. Б.Осадчук виявив свої «отаманські» риси в оцінках УВУ. Того року в 10-му числі журналу «Культура» він написав, що з університету усунули демократів і що він став духовною опорою націоналістичного табору. Тодішній ректор УВУ Петро Гой запротестував у спеціальному листі, що його Є.Гедройць надрукував у «Культурі» (№3 за 1993 р.).

У Мюнхені в 1984–1987 рр. Б.Осадчук спробував виступити не лише в ролі автора, викладача, а й видавця, точніше відповідального редактора журналу «Віднова». Це мав бути своєрідний український варіант «Культури». До слова, Є.Гедройць увійшов до складу редакційної колеї. Б.Осадчук згадував:

«Ідея “Віднови” виходила не від мене, а від мого американського колеги Ярослава Пеленського⁵⁹. Він її висловив спонтанно, почав переговори зі мною та з іншими, а потім вирішив, що “Віднова” повинна виходити в Європі... Не хотіли ми зв'язуватися з жодною політичною групою, а присвятити її просуванню демократичної думки в еміграції... Ми видали кілька номерів, присвячених різним польсько-українським відносинам, пізніше спеціальний номер, присвячений чорнобильській трагедії, а потім раптом Пеленський заявив, що час “Віднову” ліквідувати, оскільки немає фінансів на продовження видання журналу... Шкода, адже це був журнал, який дуже добре стартував і почав багатообіцяюче розвиватися»⁶⁰.

Набагато вдалішою та кориснішою для польсько-українських відносин виявилася у принципі випадкова зустріч Б.Осадчука з директором Літературного інституту (Instytut Literacki) в паризькому передмісті Мезон-Лаффіт (Maisons-Laffitte) Є.Гедройцем.

діаспори, зокрема за співпрацю з німцями під час Другої світової війни і стратегію гострої антикомуністичної риторики. Постулював підтримку ревізіоністських рухів у країнах Східної Європи, із симпатією відгукувався про незалежні від СРСР течії комунізму на кшталт тітоїзму та маоїзму. Починаючи з 1956 р. присвятив себе «радіологічним» студіям: був, зокрема, радником Соціал-демократичної партії Німеччини з питань СРСР, співробітником «Forschungsdienst Osteuropa» в Дюссельдорфі, експертом Фонду Фрідріха Еберта. Дописувач журналів «Osteuropa», «Österreichische Hefte». Автор низки праць (деякі видано під псевдонімом «Павло Сікора»), перекладених іноземними мовами. В останні роки свого життя викладав в Українському вільному університеті в Мюнхені. Об'єкт інтересу спецслужб СРСР і НДР (докл. див.: *Berdychowska B. Od nacjonalisty do lewicowca (Przypadek Borysa Lewyckiego) // Zeszyty Historyczne. – 2003. – №145 (524). – S.214–230; Bubke H. Der Einsatz des Stasi- und KGB-Spions Otto Freitag im München der Nachkriegszeit. – Hamburg, 2004. – S.114–120).*

⁵⁹ Ярослав Пеленський (нар. 1929 р.) – історик, політолог, професор, іноземний член НАН України (1992 р.), дійсний член Української вільної академії наук (УВАН). Автор праць з історії Східної Європи доби пізнього середньовіччя та ранньомодерних часів, українсько-польських відносин, української суспільно-політичної думки ХХ ст. Із 1987 р. президент Інституту східноєвропейських досліджень ім. В.Липинського у Філадельфії (США). Директор Інституту східноєвропейських досліджень НАН України (1993–2008 рр.; із 2001 р. – Інститут європейських досліджень НАН України) (докл. див.: *Гай-Нижник П. Ярослав Пеленський: Етапи життєвого і наукового шляху // Київська старовина. – 2004. – №1. – С.155–162).*

⁶⁰ Цит. за: *Polska i Ukraina: Rozmowy z Bohdanem Osadczukiem przeprowadzili Basil Kerski i Andrzej Stanisław Kowalczyk. – S.144–145.*

Зустріч з Є.Ґедройцем

У червні 1950 р. в берлінському готелі «Савой» («Savoy») зупинилися Єжи Ґедройць (Jerzy Giedroyc) і його найближчий соратник Юзеф Чапський (Józef Czapski)⁶¹. Вони приїхали на установчі збори антикомуністичного Конґресу за свободу культури. Засідання проходили неподалік від готелю. Б.Осадчук офіційно не був запрошений, він приїхав сюди як журналіст газети «Die Neue Zeitung».

Скликання Конґресу за свободу культури стало реакцією на різні міжнародні форуми, організовані сталіністами у Східному Берліні, і на Міжнародний конґрес діячів культури на захист миру, що відбувся у Вроцлаві у серпні 1948 р. Останній був покликаний, за задумом Москви, показати, що більшість інтелектуалів в Європі нібито на боці комунізму.

На форумі у Західному Берліні домінували антикомуністи, які утворили альтернативу прорадянськи налаштованим лівим інтелектуалам Заходу, котрі нав'язували світові ілюзії щодо СРСР. Конґрес також апелював до прихильників миру. З однією лише поправкою: до тих, хто був переконаним антикомуністом, знав і розумів, що насправді відбувається у сталінському СРСР. Ініціатором конґресу став публіцист, засновник ліберального щомісячника «Der Monat» Мелвін Ласки (Melvin Lasky), колишній нью-йоркський троцькіст. Таким чином, засновники форуму були людьми, до яких західні союзники, поділивши Німеччину й Берлін, мали довіру⁶².

Тим більш вороже до учасників зібрання поставилися сталіністи. «На конґресі, – згадував пізніше Є.Ґедройць, – панувала атмосфера страху». Багато учасників боялися, що їх можуть викрасти радянські органи держбезпеки⁶³. Проте форум, на якому з яскравою промовою (вступна частина німецькою мовою), зокрема, виступив згаданий Ю.Чапський, відбувся. Він був єдиним, хто, крім іншого, згадав і про українське питання. Саме завдяки цьому зустрілися та познайомилися Є.Ґедройць і Б.Осадчук⁶⁴. Останній

⁶¹ Юзеф Чапський (1896–1993 рр.) – художник, письменник, літературний критик, в'язень ГУЛАГ, автор мемуарів про табори «Старобельські спогади» (1944 р.), «На нелюдській землі» (1949 р.). Один із найближчих соратників Є.Ґедройця, співзасновник і член редколегії журналу «Культура».

⁶² Докл. див.: Grèmon P. Konspiracja wolności: Kongres Wolności Kultury (1950–1975). – Warszawa, 2004.

⁶³ Giedroyc J. Autobiografia na cztery ręce / Oprac. i posłowiem opatrz. K.Pomian. – Warszawa, 2006. – S.188.

⁶⁴ Як свого часу згадував сам Б.Осадчук (див.: Осадчук Б. Роль Єжи Ґедройця в польсько-українських відносинах [Електронний ресурс]: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5073/osadchuk_rol_yezhy_gedroitsa.pdf):

«Для обох прибульців з Заходу я був невідомим, трохи екзотичним птахом. Вони нічого про мене не знали і, здається, їм було важко сприйняти мої розповіді про долю, що закинула мене з далекої Коломиї в Центральну Польщу, а потім у Берлін. А я дещо про них знав. Про Чапського – з оповідань молодого Любенського з Казімежи Велької, а про Ґедройця спочатку зі спорадичного читання “Політики”, яку мені давав почитати газетяр Льопка в Пінчові, потім – з вуст колишнього депутата Сейму з Волині Степана Скрипника, двоюрідного брата отамана Петлюри і товариша воеводи Юзевського під час розмов в 1940 році в Хелмі Любельському, а трохи згодом – від Геннадія Которовича, українського журналіста, який був парламентським кореспондентом “Політики” [...] Я відчув, що знайшов нарешті те, чого шукав і про що мріяв: шлях до діалогу та партнерства».

писав: «Перша розмова відбувалася на дистанції й не була позбавлена елементів недовіри. Але якщо говорити про автора цих рядків, то вона стала переломною подією в пошуках. Зрозумів, що, нарешті, маю справу з середовищем, яке знає свою мету, незалежне в думках і творенні нового змісту... Так почалася наша співпраця»⁶⁵.

Налагодження добрих відносин з Україною було для Є.Гедройця, так само, як незалежність Польщі, справою життя. Ще в 1930-х рр., за умов польсько-українського протистояння, він як редактор впливового журналу молодих консерваторів («Бунт молодих», потім «Політика») і як державний службовець шукав шляхів порозуміння. Був переконаний, що для початку діалогу насамперед належить побачити й визнати в українцях партнерів. Згодом, опинившись разом з армією генерала Владислава Андерса на Близькому Сході, Є.Гедройць видав молитовник українською мовою для вояків українського походження у цьому військовому з'єднанні.

Слід нагадати, що на рубежі 1940–1950-х рр., після трагічної братовбивчої боротьби між поляками та українцями, було не надто багато охочих вести діалог. Саме діалог, а не перелік взаємних звинувачень. Тому ініціатива Є.Гедройця виробити концепцію майбутніх польсько-українських відносин здійснилася не відразу. Спочатку, у 1948 р., він запропонував виробити таку концепцію тим діячам, які до війни заслужили авторитет серед українців. Наприклад, Єжи Стемповському⁶⁶, синові Станіслава Стемповського, міністра в уряді Симона Петлюри; Станіславу Вінцензу⁶⁷, авторові епопеї з життя Гуцульщини «На високій полонині»; політичному мислителєві Пьотрові Дуніну-Борковському⁶⁸. Передчасна смерть останнього перешкодила здійсненню цієї ініціативи, однак Є.Гедройць незабаром знайшов інший спосіб. Він започаткував публічну дискусію довкола найхворобливішого в ту пору питання – визнання нових кордонів Польщі. Це не могло не викликати шквал обурення передплатників. Однак Є.Гедройць не думав відступати – він продовжував обговорення, одночасно висвітлюючи різні події польсько-української історії та сучасності. Першим текстом, який зробив польсько-українські відносини предметом жвавої дискусії, стала опублікована 1952 р. стаття поета й перекладача Юзефа Лободовського⁶⁹ «Проти почвар минулого» («Культура», 1952, №2). Слід підкреслити, що з самого початку

⁶⁵ *Осадчук Б.* Україна, Польща, світ: Вибрані репортажі та статті. – С.138.

⁶⁶ Єжи Стемповський (1893–1969 рр.) – театральний критик, перекладач, один із найвизначніших польських есеїстів. Із 1940 р. жив у Швейцарії. Публікувався під псевдонімом «Павло Гостовець». Від нього Б.Осадчук згодом перейняв роль посередника між «Культурою» та українською еміграцією.

⁶⁷ Станіслав Вінценз (1888–1971 рр.) – письменник, філософ, есеїст, перекладач, співпрацював із «Культурою».

⁶⁸ Пьотр Дунін-Борковський (1890–1949 рр.) – політик, державний діяч, публіцист. Був пов'язаним із виданнями «Бунт молодих», «Політика», що їх редагував Є.Гедройць. Обстоював польсько-українську співпрацю перед обличчям радянської загрози.

⁶⁹ Юзеф Лободовський (1908–1988 рр.) – поет, публіцист, прозаїк, перекладач. У 1914–1922 рр. перебував у Росії та Грузії, потім мешкав у Польщі. В еміграції з 1939 р. Із 1941 р. – в Іспанії, у 1945–1975 р. – співзасновник і редактор польської програми Мадридського радіо. Один із ключових експертів в українських питаннях серед співробітників «Культури».

існування журналу в ньому з'являлися твори української літератури в перекладах Ю.Лободовського або його статті про на цю тематику (станом на 1996 р їх було надруковано 130)⁷⁰.

У журналі «Культура» з'явився новий розділ – «Українська хроніка» («Kronika ukraińska»). Її постійним автором і став Б.Осадчук. Він під псевдонімом «БЕО» («ВЕО») у червневому номері журналу за 1952 р. відкрив рубрику «Польсько-українська хроніка» («Kronika polsko-ukraińska») ⁷¹. Б.Осадчук друкувався постійно, допоки виходив часопис, тобто до 2000 р. включно. Це були в основному тексти про життя української еміграції, українсько-польські відносини, політичну ситуацію у «Східному блоці» та в Німеччині. У 637 числах «Культури» вміщено близько 160 статей Б.Осадчука, а крім того збереглося до 900 листів, якими обмінялися він та Є.Ґедройць ⁷². Останній згодом напише:

«Богдан Осадчук був і є не тільки точним інформатором про польсько-українські відносини; насамперед він полегшив “Культури” встановлення контактів із чільними українськими діячами. Починаючи нашу діяльність, ми зовсім не орієнтувалися в тому, як виглядає українська еміграція на Заході, і тут Осадчук був перш за все дуже цінним контактором» ⁷³.

Своею чергою, у статті «Роль Єжи Ґедройця в польсько-українських відносинах» Б.Осадчук писав:

«Часом я допитувався в Єжи, як і навіщо він відкрив українське питання... Все почалося з відвідувань лекцій з історії України Мирона Кордуби ⁷⁴. Ґедройць тоді вже мав юридичну освіту, тож відвідування лекцій і семінарів професора Кордуби, фахівця з етнічних і територіально-прикордонних питань, було приватною справою, а не обов'язком для молодого політика і редактора-початківця. Лекції українського історика з Варшави відіграли величезну роль у політичній і видавничій кар'єрі Єжи Ґедройця. Українська справа на все життя стала для нього центральним питанням» ⁷⁵.

Хоча «центральним питанням» усього життя Є.Ґедройця було питання польське, думка Б.Осадчука все ж правильна. Адже Є.Ґедройць однозначно обумовлював розв'язання польського питання розв'язанням питання українського. Б.Бердиховська точно вказує на ключові елементи

⁷⁰ Див.: Шаруга Л. «Культура» и украинский вопрос [Електронний ресурс]: <https://novpol.org/ru/r1LUtOfws-/KULTURA-I-UKRAINSKIJ-VOPROS>

⁷¹ БЕО. Kronika polsko-ukraińska // Kultura. – 1952. – №5. – S.125–132.

⁷² Див.: Sikora W. Pożegnanie Bohdana Osadczyka // Ukraiński Polonofil: Pamięci Bohdana Osadczyka. – S.74.

⁷³ Цит. за: Єжи Ґедройць та українська еміграція: Листування 1950–1982 рр. / Упор., пер. слово і ком. Б.Бердиховської; пер. з пол. та англ. – К., 2008. – С.15.

⁷⁴ Мирон Кордуба (1876–1947 рр.) – історик, публіцист, перекладач. Із 1929 р. викладав у Варшавському (до його закриття нацистами), у 1944–1947 рр. – Львівському університетах.

⁷⁵ Осадчук Б. Роль Єжи Ґедройця в польсько-українських відносинах [Електронний ресурс]: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5073/osadchuk_rol_yezhy_gedroitsa.pdf

української стратегії Є.Гедройця: дискусія довкола проблеми кордонів; рефлексія над історичною спадщиною і критичний аналіз польсько-українського минулого; систематичне спостереження за змінами в Україні та спроба впливати на процеси, які там відбуваються; спроби вивести українське питання на міжнародний рівень; якнайширше представлення української культури⁷⁶.

Українське питання в діяльності «Культури» не було чимось ізольованим – воно вписувалося у проект, окреслений принципово важливою статтею Юліуша Мєрошевського⁷⁷ (1974 р.). Тут, зокрема, мовилося:

«У Східній Європі – якщо на цих землях колись має встановитися не лише мир, а й свобода – немає місця жодному імперіалізму, ані російському, ані польському. Ми не можемо кричати, що росіяни мають віддати українцям Київ, і одночасно заявляти, що Львів має відійти до Польщі. [...] Якщо для спрощення простір, що охоплює Україну, Литву й Білорусь, ми позначимо скороченням УЛБ, слід констатувати, що в минулому, а подекуди і сьогодні, простір УЛБ був чимось більшим, ніж “яблуком розбрату” поміж Польщею і Росією. Простір УЛБ визначав форму польсько-російських взаємин, прирікаючи нас або на імперіалізм, або на сателітство»⁷⁸.

До ліквідації цієї печальної дилеми може призвести лише наполеглива робота задля побудови суверенності «простору УЛБ». Це – ключова теза Ю.Мєрошевського та Є.Гедройця.

Однією з основних проблем, пов'язаних з «українським питанням», стала відмова від міфології польських «східних кресів» («східних околиць»). У листі до Лєшека Шаруги у середині 1990-х рр. Є.Гедройць пропонував відійти від понять «креси» і «кресовий» як образливих для українців визначень, таких, що викликають у них асоціацію з імперською історією Польщі, замінивши їх термінами «пограниччя», «прикордонний»⁷⁹.

Є.Гедройць ніколи не ідеалізував польсько-українські відносини. Без ілюзій оцінював їх і Б.Осадчук. Він уважав, що поляки й українці – це

«дві нації, розвиток яких дуже відрізнявся. Спорідненість існувала лише на початку нашої історії, за Польщі П'ястів і Київської Русі. Потім шляхи розходяться, приводячи до зовсім різних процесів. П'ястівська Польща зміцнюється, а Русь-Україну поглинає німеч. Найчутливішим ударом, завданним русинам-українцям, було невизнання цієї частини Ягеллонської імперії автономною частиною, рівною Короні та Литві.

⁷⁶ Див.: Єжи Гедройць та українська еміграція: Листування 1950–1982 рр. – С.29.

⁷⁷ Юліуш Мєрошевський (1906–1976 рр.) – журналіст, публіцист, політичний оглядач. Під час Другої світової війни виїхав із Польщі, працював як публіцист у виданнях польського еміграційного уряду, мешкав у Лондоні. У 1950–1972 рр. – головний редактор «Англійського відділу» журналу «Культура».

⁷⁸ Мєрошевський Ю. Російський «комплекс Польщі» і простір УЛБ // Ми не є українофілами: Польська політична думка про Україну і українців: Антологія текстів. – К., 2012. – С.321.

⁷⁹ Див.: Шаруга Л. «Культура» и украинский вопрос [Електронний ресурс]: <https://novpol.org/ru/r1LUtOfws-/KULTURA-I-UKRAINSKIJ-VOPROS>

Черговим трагічним поділом стала недооцінка ролі православ'я й нерозуміння ролі уніатської церкви. У результаті експансії римо-католицької церкви, у даному випадку ідентичної польському домінуванню, Україна втратила більшу частину своєї аристократії. Іншу, на Лівобережній Україні, тобто на схід від Дніпра, пізніше поглине царська Росія»⁸⁰.

Такий стан речей, на думку Б.Осадчука, призвів до того, що

«в поведінці поляків виник елемент зверхності, ставлення “панів” до “хамів”, що утвердилося під час розподілів у польських маєтках на українських землях, переважно на Правобережній Україні, поглибилося в результаті колаборації польської шляхти з російською владою, яка зі свого боку погодилася не чіпати привілеї щодо власності. Козацькі війни не принесли змін на краще, а затвердили стереотип українця-заколотника, а згодом – “гайдамаки”. Оперування подібними стереотипами суттєво посилювалося за часів ПНР, коли відпрацював своє і вичерпався ворожий прототип німця, ураховуючи створення держави “добрих німців” – Німецької Демократичної Республіки, і потрібно було знайти інший об'єкт для “народного гніву”, щоб відволікти увагу від сталінських злочинів. Так було створено образ українського ворога»⁸¹.

У польсько-українських відносинах не останню роль відігравали негативні стереотипи одного народу щодо іншого. Б.Осадчук намагався їх руйнувати. Цікаво, що разом зі Є.Стемповським, С.Вінцензом та Ю.Лободовським він створив своєрідне «українське лобі» у журналі «Культура». Хоча й був у цьому «лобі» єдиним українцем за походженням. Крім того, Б.Осадчук зробив чимало для залучення до співпраці з «Культурою» українських авторів із середовища молодшого покоління еміграції, робив спроби налагодження відносин із представниками діаспори – вихідцями з-за Збруча. Ідеться про так званих «східняків» з Української революційно-демократичної партії (УРДП) під керівництвом письменника та громадського діяча Івана Багряного⁸² (певний час Б.Осадчук входив до неї).

І це було непросто. Мало хто зі згаданого кола розумів важливість і значення зміцнення відносин із поляками. Над колегами та друзями Б.Осадчука тяжів пропагандистський стереотип антиукраїнської ролі «білополяків». Він боровся з цими поглядами на шпальтах газети «Українські вісті». У ту пору це видання було єдиною демократичною трибуною української політичної

⁸⁰ Цит. за: Polska i Ukraina: Rozmowy z Bohdanem Osadczukiem przeprowadzili Basil Kerski i Andrzej Stanisław Kowalczyk. – S.41.

⁸¹ Ibid. – S.42.

⁸² Іван Багрянний (1906–1963 рр.) – письменник, політичний діяч. Із 1945 р. перебував в еміграції в Німеччині, де 1948 р. заснував Українську революційно-демократичну партію (УРДП) і редагував газету «Українські вісті». Претендував на Нобелівську премію й мав шанси на її отримання, оскільки написав два романи про ГУЛАГ («Сад Гетсиманський», «Тигролови») ще за 20 років до «Архіпелагу ГУЛАГ» О.Солженіцина, але раптова смерть І.Багряного завадила офіційному висуненню його на цю нагороду.

еміграції. Із самого початку він проголосив солідарність з ідеями С.Петлюри (що відповідало переконанням Є.Гедройця). Б.Осадчук робив ставку не на третю світову війну, як, наприклад, тодішні націоналісти-бандерівці (до слова, робили це й радикально налаштовані представники польської еміграції), а на мирні поступові перетворення, тобто на близький ідеям Є.Гедройця та Ю.Мерошевського еволюціонізм.

Окрім того, згадані зв'язки Б.Осадчука з німецькою та швейцарською пресою сприяли просуванню ідей «Культури» на її шпальтах. Іншою важливою сферою співпраці з Є.Гедройцем став пошук і залучення нових співробітників серед відомих Б.Осадчукові українських інтелектуалів та публіцистів. Так, завдяки його посередництву було налагоджено контакти Є.Гедройця з Борисом Левицьким, Іваном Лисяком-Рудницьким, Любомиром Ортинським⁸³. Активним кореспондентом «Культури» став редактор спочатку «Української літературної газети», а потім журналу «Сучасність» Іван Кошелівець⁸⁴. Також серед публіцистів та авторів польського часопису можна назвати таких відомих представників української еміграції, як Леонід Мосендз⁸⁵, Євген Маланюк⁸⁶, Юрій Лавріненко⁸⁷, професор Микола Глобенко – історик літератури та секретар «Енциклопедії українознавства»⁸⁸. Пізніше Б.Осадчук напише:

«Найважливішим у моїй співпраці з Єжи Гедройцем було прокладання нового шляху до подолання старих конфліктів і пошук розв'язків на майбутнє. У цьому контексті Гедройць був ключовою, найважливішою постаттю. Він мав бачення перспективи й був у цьому непоступливий і наполегливий... Він

⁸³ Любомир Ортинський (1919–1961 рр.) – публіцист, діяч ОУН, співзасновник Союзу українських комбатантів, редактор часопису «Вісті», співробітник радіо «Свобода».

⁸⁴ Іван Кошелівець (1907–1999 рр.) – літературознавець, критик, публіцист, перекладач, неодноразовий головний редактор журналу «Сучасність» (1961–1966, 1976–1977, 1983–1984 рр.). В еміграції з 1944 р. Мешкав в Австрії, Німеччині. Найґрунтовнішим проектом, що його зреалізував І.Кошелівець на замовлення Літературного інституту, була антологія «Україна 1956–1968», видана 1969 р. польською мовою.

⁸⁵ Леонід Мосендз (1897–1948 рр.) – поет, прозаїк, есеїст, писав під псевдонімом «Леонід Корзон». Після поразки УНР 1920 р. емігрував до Польщі, згодом жив у Чехословаччині, Австрії, Швейцарії. Був першим українським автором, чия стаття з'явилася на шпальтах «Культури» в 1948 р.

⁸⁶ Євген Маланюк (1897–1968 рр.) – поет, публіцист, історіософ. Після поразки УНР 1920 р. емігрував, жив у Чехословаччині, Польщі, Німеччині, від 1949 р. – у США. Уперше надрукувався в «Культурі» 1948 р. під псевдонімом «Юліан Кардош» (стаття присвячувалася культурному життю української еміграції). Особливо тісні стосунки поєднували Є.Маланюка зі С.Стемповським. Є.Гедройць прагнув, щоб Є.Маланюк друкувався в «Культурі» частіше (див.: Jerzy Giedroyc Jewhen Małaniuk. Listy 1948–1963 / Oprac., wstępem i przypisami opracz. H.Dubyk. – Warszawa, 2014).

⁸⁷ Юрій Лавріненко (1905–1987 рр.) – критик, історик літератури. В еміграції з 1944 р. (спочатку в Австрії, потім у Німеччині, 1950 р. виїхав до США). Друкувався під псевдонімом «Юрій Дивнич». Саме йому Є.Гедройць запропонував створити антологію української поезії «Розстріляне відродження», що була видана Літературним інститутом у 1959 р.

⁸⁸ Микола Глобенко (1902–1957 рр.) – літературознавець, педагог. Із 1943 р. в еміграції. У Мюнхені був редактором тижневого політичного видання «Українська трибуна» (виходило 1947–1949 рр.). Уперше виступив у «Культурі», надрукувавши в 1950 р. під псевдонімом «М.Слобожанин» власні спогади про українське літературне життя кінця 1920-х рр., зокрема про процес «Спілки визволення України».

діяв без фанатизму, так, наче це була звичайна річ. Пам'ятаю, як я не раз протягом наших численних довгих розмов в Мезон-Ляфіт часом висловлював сумніви чи застереження. Єжи Ґедройць все терпляче вислуховував, а потім виправляв мене й ніколи не гарячкував»⁸⁹.

Тандем двох неординарних емігрантів – Є.Ґедройця та Б.Осадчука – зрештою спрацював успішно. Відірвані від своїх країн, позбавлені реальної можливості перевірити, які там панують погляди й настрої, віддані на відкуп ворожої і брехливої пропаганди, вони діяли всупереч настроям, що панували в еміграційних середовищах. Ці настрої підживлювали за давніми конфліктами поляків та українців, загострені під час Другої світової війни й депортацій у рамках акції «Вісла» 1947 р.⁹⁰

Б.Осадчук і Є.Ґедройць почали діалог, який допоміг подолати старі упередження та взаємні звинувачення, а польськомовний журнал «Культура» довго був єдиним місцем для таких обговорень і дискусій (українці не мали такого незалежного у своїй позиції відповідника). Б.Осадчук був переконаний, що без Є.Ґедройця

«польсько-українське прикордоння могло б зараз бути польсько-українським Косовом – взаємним кровопролиттям. Замість цього після тривалої смуги конфліктів і воєн, коротких періодів дружби, ми протягом уже багатьох років маємо систему, що спирається на взаєморозуміння й обоюдної потреби в співпраці й навіть дружби, яка в загальних рисах нагадує реалізацію планів і домовленостей Юзефа Пілсудського з Симоном Петлюрою. Без Єжи Ґедройця, його концепцій і практичної діяльності, у нас би цього не було. Я гордий і щасливий, що міг разом з ним брати участь у цій великій справі»⁹¹.

До цих слів можна з повною впевненістю додати, що й без Богдана Осадчука не могло статися потепління польсько-українських відносин, неможливим було б взаєморозуміння двох країн, принципово важливе і у сьогоденнішому геополітичному ландшафті Європи.

⁸⁹ Осадчук Б. Роль Єжи Ґедройця в польсько-українських відносинах [Електронний ресурс]: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5073/osadchuk_rol_yezhy_gedroitsa.pdf

⁹⁰ Акція (операція) «Вісла» (перша назва «Схід») розпочалася у квітні 1947 р. В її результаті понад 150 тис. громадян ПНР української національності було переселено зі східних районів країни у Західну й Північно-Західну Польщу, у тому числі на «повернуті землі» («Ziemie Odzyskane») Південної Пруссії та Силезії, приєднані до Польщі після розгрому нацистської Німеччини. До проведення операції було залучено понад 20 тис. вояків польської армії, а також службовців місцевої міліції, органів безпеки, прикордонників. Українців розселяли в певній пропорції, у гірших, ніж поляків, умовах. Формально акція «Вісла» закінчилася в липні 1947 р., але фактично переселення тривало до жовтня того року (докл. див.: Польща та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ ст.: Невідомі документи з архівів спеціальних служб. – Т.5: Акція «Вісла» 1947. – Варшава; К., 2006).

⁹¹ Осадчук Б. Роль Єжи Ґедройця в польсько-українських відносинах [Електронний ресурс]: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5073/osadchuk_rol_yezhy_gedroitsa.pdf

Після Є.Гедройця

Єжи Гедройць пішов із життя в 2000 р. Він жодного разу не приїхав у свою рідну країну після падіння комунізму, хоча його неодноразово запрошували. Разом зі своїм беззмінним редактором в історію пішов і журнал «Культура», оскільки Є.Гедройць заповідав припинити видання після його смерті.

Богдан Осадчук почав їздити до Польщі з 1989 р., а до Києва вперше прибув у 1990 р., ще до проголошення незалежності України. Потім він неодноразово бував у Львові, Коломиї, Харкові, Донецьку, виступав на наукових та інших форумах, дискутував, зустрічався з президентами Леонідом Кравчуком і Леонідом Кучмою, давав рекомендації, ділився досвідом. Процеси демократизації відкрили йому двері в Польщу. Він зустрічався з президентом Лехом Валенсою, співпрацював з президентом Александром Квасневським. Активно, без фальшивої дипломатичності писав для польських та українських періодичних видань, реагуючи на всі досягнення й вади польсько-українських відносин – тепер уже за нових умов, виступав на радіо, телебаченні. У Києві його тексти вперше за багато років почали редагувати, через що він відмовився від співпраці з газетою Верховної Ради «Голос України» (головним редактором тоді був Сергій Правденко), але друкувався в інших виданнях.

19 жовтня 2011 р. Богдан Осадчук пішов із життя. Сталося це в будинку його опікунки Аґати Фрайтаґ (Agata Freitag) у с. Чехувка (Czechówka) неподалік від м. Мисленице (Myślenice) в Малопольському воєводстві. Важко точно зрозуміти, як саме він опинився у цьому селі. Згадану опікунку в матеріалі місцевої газети відразу після похорону Б.Осадчука було представлено як «психотерапевтку однієї з берлінських клінік», «асистентку професора» та його «секретарку»⁹². Вона розповіла, що до подружжя Осадчуків потрапила завдяки знайомству з пані Іреною й на її запрошення. Невдовзі, у 2008 р., дружина професора померла та була похована в місті Аугсбург (Augsburg), на півдні Німеччини, у Баварії. Улітку 2009 р. А.Фрайтаґ уперше привезла Б.Осадчука у Чехувку до своїх батьків. Потім він був із ними на Різдво. За словами опікунки, у серпні 2011 р. після тижневого перебування в одній із берлінських клінік Б.Осадчук категорично почав вимагати, щоб А.Фрайтаґ забрала його до Польщі. Це й було зроблено⁹³.

Надзвичайно цікаве свідчення про те, що опікунка разом із редактором Вітольдом Слюсарським (Witold Ślusarski) працювала над споминами Б.Осадчука. «З авторизацією спогадів ми впоралися за 5 днів до його смерті», – розповіла А.Фрайтаґ⁹⁴. Дотепер ці мемуари (якщо вони справді існують) не надруковані.

У 2017 р., перебуваючи у Кракові, я поїхав до Чехувки. Знайшов там будинок №132 по вул. Шкільній. Саме тут провів свої останні дні Богдан Осадчук.

⁹² Aga, zabierz mnie do Polski, chcę nią pooddychać! Prof. Bohdan Osadczuk zmarł w Czechówce // Dziennik Polski: Myślenicki tygodnik. – 2011. – 29 października.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid.

Пані Кристина Фірек (Krystyna Firek), мати Аґати Фрайтаґ, погодилася поговорити зі мною, поділитися спогадами про свого квартиранта, запросила до будинку. Вона показала мені кілька фотоальбомів, що належали Б.Осадчукові, а також його архів, запакований у картонні коробки, котрих було доволі чимало. На моє запитання, що вона збирається робити з цими матеріалами, господиня відповіла, що хотіла б продати їх тому, кому вони цікаві.

Похорон Богдана Осадчука відбувся 25 жовтня 2011 р. в парафії Всіх святих у містечку Заклічин (Zakliczyn). Було зачитано лист від президента Польщі Б.Коморовського, котрий назвав небіжчика «вірним представником свободи»⁹⁵. На могильному пам'ятнику, із-поміж іншого, написано: «“Отаманові” польсько-українського поєднання». Як написала «Gazeta Wyborcza»: «Без нього не можна собі уявити польсько-українського єднання. Він будував його, коли ще не було ані вільної Польщі, ані вільної України»⁹⁶.

У 1984 р. Б.Осадчук отримав премію журналу «Культура», у 2001 р. президент Польщі відзначив його найвищою нагородою країни – орденом Білого орла за заслуги у справі польсько-українського порозуміння. У 2001 р. президент України нагородив Б.Осадчука орденом Ярослава Мудрого 5-го ступеня, тоді ж він став почесним громадянином Коломиї. У 2005 р. його обрали почесним доктором Донецького національного університету, а в 2006 р. – почесним доктором Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Богдан Осадчук мав і інші нагороди та звання. Але, мабуть, найвдаліше визначеною, а тому найвагомішою відзнакою, що відбивала глибинну суть зробленого ним, стало присвоєння йому в Польщі звання «людини пограниччя» («Człowiek Pogranicza») за 2005–2006 рр. Цю премію Б.Осадчукові вручили на початку листопада 2006 р. в м. Сейни (Sejny) в Північно-Східній Польщі, де функціонує Центр пограниччя – мистецтв, культур, народів, а також Фонд «Пограниччя» на чолі з есеїстом Кшиштофом Чижевським (Krzysztof Czyżewski). Він пояснював, що поняття «людина пограниччя» стосується «толерантної особи, часто з заплутаними сімейними коренями, яка характеризувалася співпереживанням, критичним патріотизмом, стійкістю до національної фобії, вільним володінням мовами, котра цікава іншим людям у поєднанні з відкритістю до світу, любов'ю до своєї маленької батьківщини»⁹⁷.

З іншого боку, присвоєння звання людини пограниччя виразно відзеркалило той факт, що рецепція Б.Осадчука в Польщі значно глибша, ніж в Україні. Як влучно зауважив літературознавець і перекладач Юрій Прохасько, варто поміркувати про причини виняткової невідповідності

«між масштабами особистості Осадчука та його вагою в новітній європейській історії – і мізерним їх усвідомленням у кон-

⁹⁵ Цит. за: *Ukraiński polonofil: Pamięci Bohdana Osadczyka*. – S.13.

⁹⁶ *Zmarł prof. Bohdan Osadczyk: Ukraiński Polak, polski Ukrainiec // Gazeta Wyborcza*. – 2011. – 20 października.

⁹⁷ *Czyżewski K. Linia powrotu*. – Sejny, 2008. – S.14.

тинентальній Україні. Ось тільки зробити це вкрай важко, як загалом завжди важко розуміти абсурдні феномени. Для них, безперечно, збереться ціла низка цілком прийнятних пояснень, але відчуття прикрої несправедливості, а ще більше – гіркоти від того, що ми самі себе так охоче так багато чого позбавляємо, вони ледве чи по-справжньому здатні пом'якшити»⁹⁸.

Багато ще належить зробити, щоб виправити таку ситуацію. Необхідні реалістичні, неквапливі, детальні дослідження життя і творчої спадщини Б.Осадчука на дисертаційному та монографічному рівнях. У цьому напрямі зроблено лише перші кроки. Доцільно перекласти українською мовою його наукові праці, а також найважливіші публіцистичні й журналістські публікації з відповідними фаховими коментарями та довідковим апаратом. Ці тексти, завдяки ерудиції їх автора, його вмінню аналізувати конкретні ситуації, майстерно концептуалізувати їх і передбачати перебіг подій, стали цінними «камінцями» грандіозної інтелектуальної мозаїки політичного життя Європи та світу у середині 1950-х рр. і початку ХХІ ст. Лауреат Нобелівської премії Чеслав Мілош, говорячи про Б.Осадчука, зауважував: «Всім своїм життям він доводить, що відданість одній справі стає провідною ниткою у хаосі історичних подій»⁹⁹.

Слід зробити все, щоб уроки діяльності Богдана Осадчука, його спадщина, що, зокрема, слугує польсько-українському єднанню, були в Україні актуальною та органічною частиною сучасного наукового, політичного, громадського дискурсів.

REFERENCES

1. Bakula, B. (1997). Pol'shcha i Ukraina v diial'nosti «Kultury». *Suchasnist'*, 1, 97–103. [in Ukrainian].
2. Berdykhovska, B. (comp.). (2005). Prostir svobody: Ukraina na shpal'takh paryz'koi «Kul'tury»: per. z pol. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Berdykhovska, B. (ed., comp.). (2008). Yezhy Gedroyts' ta ukrains'ka emigratsiia. Lystuvannia 1950–1982 roky: per. z pol. ta nim. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Berdychowska, B., Hnatiuk, O. (eds). (2012). Polska. Ukraina. Osadczuk. Lublin. [in Polish].
5. Hai-Nyzhnyk, P. (2004). Yaroslav Pelenskyi. Etapy zhyttievoho i naukovooho shliakhu. *Kyivs'ka starouyna*, 1, 155–162. [in Ukrainian].
6. Hnatiuk, O., Mokrousov, A. (2009). Proceedings of International Conference pam'iaty Yezhy Gedroytsia, Kyiv, 24–26 lystopada 2006 r.: *Evropa – mynule i maibutnie – vizii ta revizii*. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Hnatiuk, O. (2007). Pol's'ko-ukrains'kyi dialoh: chasopys «Kul'tura» ta yoho spadshchyna. Lviv; Kyiv. [in Ukrainian].
8. Hofman, I. (2011). Tematy polsko-ukraińskie Bohdana Osadczuka w paryskiej «Kulturze». *Przegląd Politologiczny*, 3, 185–194. [in Polish].

⁹⁸ Прохасько Ю. Дон Кіхот із Коломиї // Українські полоніфи: Пам'яті Богдана Осадчука. – С.61.

⁹⁹ Цит. за: Осадчук Б. Україна, Польща, світ: Вибрані репортажі та статті. – С.9.

9. Hofman, I. (2011). *Ukraiński polonofil. Pamięci Bohdana Osadczyka*. Lublin. [in Polish].
10. Kaliberda, H.Yu. *Naukovo-doslidnyts'ka ta osvithnia diial'nist' Ukrain's'koho naukovoho instytutu u Berlini (1926–1945)*. Retrieved from http://www.rusnauka.com/5_NITSB_2009/Istoria/41208.doc.htm [in Ukrainian].
11. Kerski, B. *Z Kolomyi w świat*. Retrieved from <http://www.new.org.pl/4561-z-kolomyi-w-swiat> [in Polish].
12. Kerski, B., Kowalczyk, A. (eds.). (2001). *Wiek ukraińsko-polski. Rozmowy z Bohdanem Osadczykiem*. Lublin. [in Polish].
13. Kerskyi, B., Kovalchuk, A. (2009). *Rozmowy z Bohdanom Osadchukom: per. z pol. Kyiv*. [in Ukrainian].
14. Lapan T. *Diial'nist' ukrains'kykh hromads'kykh orhanizatsii na zakhyst stanovyscha deportovanykh ukrains'kykh robitnykiv u III Raikhu*. Retrieved from <http://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/3-1.pdf> [in Ukrainian].
15. Lodyn, P. (2015). *Podolannia negatyvnykh mifiv i stereotypiv ukrains'ko-pol's'kykh vidnosyn u politychnii diial'nosti Bohdana Osadchuka. Gileia*, (103), 347–351. [in Ukrainian].
16. Mieroshevskiy, Yu. (2012). *Rosiis'kyi «kompleks Pol'shchi» i prostir ULB*. In: *My ne ie ukrainofilamy. Pol's'ka politychna dumka pro Ukrainu i ukraintsiv. Antolohiia tekstiv*. Kyiv. [in Ukrainian].
17. Osadchuk, B. (2000). *Na perekhrestyakh chasiv*. In: M.Telus, Yu.Shapoval (eds.). *Ukrains'ka istorychna dydaktyka. Mizhnarodnyi dialoh (fakhivtsi riznykh krain pro suchasni ukrains'ki pidruchnyky z istorii)*. Kyiv. [in Ukrainian].
18. Osadczuk, B. (2006). *Niepodległa Ukraina: wybór szkiców, artykułów i rozmów (1991–2006)*. Sejny. [in Polish].
19. Osadchuk, B. (2001). *Ukraina, Pol'shcha, svit. Vybrani reportazhi ta statii*. Kyiv. [in Ukrainian].
20. Osadczuk, B. (1982). *Weisser Adler, Kreuz und rote Fahne. Chronik der Krisen des kommunistischen Herrschaftssystems in Polen 1956–1982*. Zürich. [in German].
21. Osadchuk B. *Rol' Yezhy Gedroitsia v pol's'ko-ukrains'kykh vidnosynakh*. Retrieved from http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5073/osadchuk_rol_yezhy_gedroitsa.pdf [in Ukrainian].
22. Smyrnov, A. (2008). *Mstyslav (Skrypnyk): hromads'ko-politychnyi i tserkovnyi diiach. 1930–1944*. Kyiv. [in Ukrainian].

YURII SHAPOVAL

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor, Senior Scientist,
Department of Theory and History of Political Science,
I.F.Kuras Institute of Political and Ethnic Studies NAS of Ukraine
(Kyiv, Ukraine), shapoblu@gmail.com

**BOHDAN OSADCZUK:
“I AM CALLED ‘OTAMAN’, WHICH IS GUIDED SOLELY
BY HIS OWN OPINION AND HIS OWN PEN”**

The article considers the life and work of journalist and researcher Bohdan Osadczuk, his importance for strengthening the Polish-Ukrainian relations in 1950th – 2000th years, his collaboration with Jerzy Giedroyc, Editor-in-Chief of exile magazine “Kultura”, published in Paris between 1947–2000. The author of the article set itself the task of creating a realistic biography of B.Osadczuk. It was collected and studied little-known or even unknown facts, analyzed previously inaccessible archival documents. The article states that B.Osadczuk grew up and was

raised in a multicultural environment. That's why he condemned any chauvinism, professed liberal values. He was able to combine the identity of the Ukrainian emigrant with the identity of the European democrat. He lived for 70 years in Berlin (1941–2011), where he graduated from the University of Berlin, where he became known as journalist Alexander Korab. It was under this pseudonym that readers of German newspapers and the oldest Swiss newspaper "Neue Zürcher Zeitung" knew about it for decades. For this authoritative publication he wrote for more than half a century materials about events in the USSR and the countries of the "socialist camp". In addition, he actively collaborated with radio and television. The article shows how Soviet and Polish secret services hunted B.Osadczyk, followed him, tried to recruit him. He led his own game and did not give himself a deceit. The article deals with the scientific achievements of B.Osadczyk. He was a professor at two universities – Freie Universität Berlin and the Ukrainian Free University (UFU, also UVU) in Munich, the author of fundamental scientific publications. For the first time the circumstances of B.Osadczyk's life have been covered. His scientific biography still has to be created. The most important works from his work should be worked out and republished.

Keywords: Osadczyk, Giedroyc, "Kultura", Berlin, Germany, Ukraine, Poland.